

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКЕ ГЕОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО
ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

УКРАЇНА

ТА

ГЛОБАЛЬНІ ПРОЦЕСИ: ГЕОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

ТОМ 4

Київ - 2001

Редакційна колегія:

Шищенко П.Г., докт. геогр. наук, чл.-кор. АПН України (відповідальний редактор); *Луцишин П.В.*, докт. геогр. наук (заст. відповідального редактора); *Бортник С.Ю.*, канд. геогр. наук (відповідальний секретар), *Гринецький В.Т.*, канд. геогр. наук; *Клімчук Б.П.*, голова Волинської облдержадміністрації; *Ковальчук І.П.*, докт. геогр. наук; *Маринич О.М.*, докт. геогр. наук, чл.-кор. НАН України; *Мельник В.М.*, докт. тех. наук; *Ободовський О.Г.*, канд. геогр. наук; *Олексеюк І.Д.*, докт. хім. наук; *Олійник Я.Б.*, докт. екон. наук; *Палієнко В.П.*, докт. геогр. наук; *Пащенко В.М.*, докт. геогр. наук; *Пикалюк В.С.*, докт. мед. наук; *Руденко Л.Г.*, докт. геогр. наук, чл.-кор. НАН України; *Хільчевський В.К.*, докт. геогр. наук; *Швебс Г.І.*, докт. геогр. наук; *Цвєлих С.М.* (секретар редколегії).

Рецензенти: Денисик Г.І. докт. геогр. наук (Вінницький педагогічний університет)

Мельник А.В., докт. геогр. наук (Львівський Національний університет ім. Івана Франка)

Друкується за постановою

вченої ради Українського географічного товариства.

Рекомендовано до друку

вченою радою Волинського державного університету імені Лесі Українки.

ISBN 966-95774-0-3

У 45 Україна та глобальні процеси: географічний вимір: Зб. наук. праць.

В 4-х т. - Київ: Вид-во географічної літератури "Обрії", 2001 - Т. 4. - 150 с.

У збірнику наукових праць розглядаються питання глобальних процесів та ролі і місця в них України, які були висвітлені на VIII з'їзді Українського географічного товариства. Зокрема, розкрито суть та структуру глобальних процесів у природній, демографічній, виробничій сфері та сфері послуг. Детально висвітлюються досягнення географічної науки в суспільній і фізичній географії, геоекології, гідрології, метеорології, краєзнавстві, картографії, геоінформаційних системах та географічній освіті.

Для географів, екологів, економістів і всіх тих, кого цікавлять питання глобальних процесів та місця і ролі в них України.

© Українське географічне товариство, 2001

© ВГЛ "Обрії", 2001

РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Злочинність в усіх її проявах сьогодні є чи не найгострішою суспільною проблемою як на регіональному, так і на глобальному рівні.

Завдання вивчення територіальних аспектів поширення кримінальних правопорушень сьогодні бере на себе географія злочинності - науковий напрямок суспільної географії, мета якого полягає у диференційованому просторовому аналізі злочинності за заздалегідь визначеними параметрами на основі поділу всієї досліджуваної території на однорідні в соціально-економічному, демографічному, культурно-історичному та природно-географічному відношенні регіони.

Територіальні аспекти поширення різних видів злочинів стали досліджувати ще у середині минулого століття. Наприклад, французькі вчені у 1848 році проаналізували стан злочинності у Парижі та його околицях; в Англії вивчав регіональні особливості рівня злочинності кримінолог Чарльз Глейд. У кінці цього століття подібні дослідження проводили в інших країнах Західної Європи і США; їх об'єктом були великі міста і близькі до них території (в США - Чикаго, Детройт, Денвер), особлива увага зверталася на соціально-економічні та етнічні чинники зростання рівня злочинності.

З початку 70-их років XX століття злочинність стала об'єктом вивчення нової дисципліни суспільної географії - географії злочинності. Полем праці представників цього наукового напрямку було географічне моделювання злочинності з урахуванням соціальних, історичних, психологічних та економічних чинників, які можуть на ці моделі впливати. Часовий аналіз використовувався для виявлення закономірностей у зростанні рівня злочинності, їх періодизації і прогнозування. Особливого розвитку географія злочинності як наукова дисципліна досягла у США. Це, на нашу думку, можна пояснити високим рівнем і злочинності (саме американці часто були "законодавцями мод" у витворі нових її видів), і, одночасно, - наявністю великої кількості наукових розробок, які потребували перевірки на практиці.

Сьогодні географія злочинності, використовуючи всі відомі методи суспільної географії, вивчає характер та інтенсивність економічних, соціально-демографічних та культурних процесів та їх вплив на загальний стан і окремі складові криміногенної ситуації в регіоні. Для аналізу стану і структури злочинності проводять дослідження статево-вікової і етнічної структури населення, галузевої структури господарства у різних районах і містах, рівень життя, характер та інтенсивність міграційних процесів тощо.

Суспільно-географічне дослідження злочинності допомагає виявити:

а) ступінь її поширення і загальної суспільної небезпеки в конкретних умовах місця і часу з метою оцінки її стану та тенденцій, визначення напрямків боротьби зі злочинністю;

б) соціальні характеристики злочинності, які вказують на особливості її походження і функціонування (мотивація, соціальна спрямованість, соціально-групове, соціально-галузеве, територіальне поширення), з метою розробки і запровадження попереджувальних заходів з боку правоохоронних органів та владних структур;

в) внутрішні характеристики злочинності (постійність, активність, організованість) для вдосконалення правоохоронної діяльності і заходів попередження рецидиву злочинів.

У процесі дослідження суспільно-географічних аспектів поширення злочинності дослідники використовують кількісні та якісні показники, які описують динаміку, зовнішні та внутрішні характеристики, соціальне середовище злочинності.

Джерелом кількісних характеристик злочинності, до яких належать рівень злочинності і коефіцієнти злочинності, служать матеріали правової статистики. Рівень злочинності виражається в абсолютних цифрах і визначається кількістю здійснених злочинів, а також кількістю осіб, що їх здійснили, за певний період. Коефіцієнт злочинності отримують шляхом порівняння правової статистики зі статистикою населення регіону; він обчислюється як кількість злочинів і кількість осіб, що їх скоїли, в розрахунку на 1000, 10000 чи 100000 всього населення або населення у віці, з якого настає кримінальна відповідальність.

Потрібно зазначити, що існує зараз програмне забезпечення для ГІС широко використовує показник щільності скоєних злочинів - кількість зареєстрованих злочинів на квадратний кілометр. Цей показник використовують для автоматичної побудови хороплетних карт, які демонструють різне його значення щодо територіальних одиниць статистичної звітності. В Україні щільність злочинності може визначатися для адміністративних районів та областей. Потрібно зауважити, що названий показник ілюструє лише приблизну картину злочинності на тій чи іншій території і не може використовуватися окремо від інших показників, що дозволяє отримати об'єктивну порівняльну картину стану злочинності в різних місцевостях за різні періоди.

Для вивчення особливостей структури злочинності визначають питому вагу окремих видів злочинності у загальній її кількості; питома вага окремих злочинів визначається із загальної кількості даного виду злочинності. Тут потрібно зазначити, що правова статистика в Україні сьогодні використовує класифікацію злочинів згідно Особливої частини Кримінального Кодексу України, де всі злочини розподілені на 11 глав: I - злочини проти держави; II - злочини проти державної і колективної власності; III - злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи; IV - злочини проти політичних і трудових прав громадян; V - злочини проти індивідуальної власності громадян; VI - господарські злочини; VII - посадові злочини; VIII - злочини проти правосуддя; IX - злочини проти порядку управління; X - злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я; XI - військові злочини.

При вивченні динаміки злочинності на певній території застосовують систематичний аналіз, при якому правову статистику аналізують послідовно за роки, виділяючи тривалі періоди (п'ятиліття, десятиліття), або порівнюють дані про злочинність за один рік з даними про попередні роки. Для цього обчислюють темпи зростання (зменшення) як загальної кількості злочинів і засуджених, так і темпи зростання кількості окремих видів злочинів, темпи зростання їх питомої ваги у структурі зареєстрованих злочинів чи у складі засуджених. Досить поширеним у зарубіжній географії злочинності, кримінології та соціології є також вивчення сезонних коливань злочинності.

Ретроспективний погляд на внутрішні та зовнішні характеристики злочинності на певній території дозволяє отримати потрібну впорядковану

інформацію для прогнозування її стану у майбутньому. Прогнозуванням територіальних особливостей поширення злочинності ми називаємо передбачення вірогідних змін тенденцій і закономірностей злочинності на окресленій території у перспективі. Зрозуміло, що прогнози виявляють лише ймовірну картину очікуваних подій, але їх цінність полягає у тому, що вони володіють необхідною достовірністю, яка забезпечується вибором правильних методів прогнозування і надійною первинною інформацією. Головною метою прогнозування злочинності є встановлення найбільш загальних показників, які характеризують розвиток (змінність) злочинності у майбутньому, виявлення негативних і позитивних тенденцій, закономірностей і пошук способів зміни чи стабілізації цих тенденцій і закономірностей у потрібному напрямі. Найбільшого поширення сьогодні набули короткострокові (на 1 - 3 роки) прогнози злочинності, бо саме в цих часових межах оцінку злочинності можна дати більш однозначно.

Для прогнозування в залежності від конкретних умов використовують метод екстраполяції, моделювання, експертних оцінок, порівняльні методи і методи соціального експериментування.

Важливе місце у географії злочинності займає картографічний метод, який використовують для відображення стану, структури, динаміки злочинності, її фонових явищ, заходів боротьби зі злочинністю. Окрім типологічних і карт районування, в географії злочинності створюють карти причин і умов злочинності; стану і динаміки злочинності; карти, які характеризують заходи боротьби зі злочинністю.

Сьогодні географія злочинності має всі можливості стати одним з потужних теоретичних і практичних засобів у боротьбі з криміналізацією українського суспільства. Для цього, на наше переконання, потрібно звертати більшу увагу на можливість співробітництва між юридичними, кримінологічними установами, інститутами та дослідниками з географічних та інших гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. Уже зараз працівниками кафедр економічної і соціальної географії ЛНУ імені І. Франка започатковано проведення досліджень географії злочинності у Львівській та інших областях України. Результати цих досліджень доповнюють спеціалізовані кримінологічні дослідження і можуть стати поштовхом для відновлення інтересу до прикладних суспільно-географічних досліджень.

Report reviles role and goals of sociogeographic studies in struggle against crime in conditions of transformation of Ukrainian society. It is emphasized that the goal of such studies is space analysis of crime by certain parameters on the base of division of territory on several regions which are similar by socioeconomic, demographic, cultural, historical and naturalgeographic criteria. Author stresses that cartographical method which is used to represent state, structure, dynamic of crime, its background phenomena, and measures against crime.